

НАПРЯМИ І СКЛАДОВІ ВДОСКОНАЛЕННЯ МЕТОДИКИ ОЦІНКИ ЗОВНІШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА ЕКОНОМІЧНОЇ СИСТЕМИ

О.М. Вишневська, доктор економічних наук

Миколаївський національний аграрний університет

У статті розглянуто питання щодо напрямів і сутності методики оцінки зовнішнього середовища економічної системи. Обґрунтовано сутність і практичне використання методики BERI. На підставі експертної оцінки виявлено пріоритетні чинники впливу на розвиток економічної системи у контексті формування основ щодо сталого розвитку. Експертна оцінка проводилася групами експертів із метою вдосконалення існуючої методики.

Ключові слова: чинники зовнішнього впливу, експертна оцінка, сталий розвиток.

Постановка проблеми. Забезпечення умов щодо розвитку окремого підприємства, регіону або країни має тісний взаємозв'язок і взаємозалежність із чинниками зовнішнього середовища, які здійснюють безпосередній вплив на потенційні можливості у нарощуванні виробничих потужностей, ресурсного потенціалу, підвищенні конкурентних переваг.

Прийняття внутрішніх управлінських рішень на основі комплексної аналітичної оцінки діяльності окремої економічної системи не надає можливості мінімізувати негативний вплив усіх чинників зовнішнього середовища, і не лише через складність їхньої оцінки, а, переважно, через динамізм зовнішніх процесів і явищ. Методика оцінки ускладнюється і глобалізаційні процеси і явища, вплив яких у довгостроковій перспективі обґрунтувати майже неможливо.

Існує безліч методик оцінки і виявлення перспектив розвитку окремих економічних систем, але адаптація методик до практичного їхнього застосування залежить від складності системи оцінювання і її потенційних можливостей у адаптації до зовнішнього середовища. Актуальність дослідження підтверджує і факт розробки механізмів формування умов сталого розвитку, поєднання економічних, соціальних і еко-

логічних пріоритетів у розвитку окремих систем, від державної до локальної.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Формування вимог до системи і методології розв'язання проблемних аспектів досягається через визначення основних положень або принципів системного підходу, які є досить загальними твердженнями і узагальнюють досвід роботи зі складними системами. Такими принципами є: принцип остаточної або глобальної мети; принцип єдності; принцип функціональності; принцип розвитку. Що підтверджує необхідність використання системного підходу до обґрунтування впливу чинників зовнішнього середовища. При цьому важливими властивостями системи є: комунікативність, інтегративність, ступінь рівноваги та стійкості, адаптація, які визначають ступінь зв'язку із зовнішнім середовищем; чинники (фактори впливу), які утворюють і зберігають систему; здатність зберігати стан розвитку за відсутності системних кризових явищ; здатність системи повертатися до попереднього стану з урахуванням етапів життєвого циклу; здатність системи до цілеспрямованого пристосування до внутрішніх і зовнішніх умов.

Адаптація систем до зовнішнього середовища повинна проходити з урахуванням можливостей щодо мінімізації ризиків і виявлення потенційних конкурентних переваг, у тому числі з метою формування умов щодо сталого розвитку. Сталий розвиток системи надає можливість більше уваги приділяти розвитку окремих галузей економіки для забезпечення продовольчої, фінансової та екологічної безпеки, стійкості споживчих цін, зростанню рівня доходів та заощаджень, відновленню внутрішньої та зовнішньої рівноваги, формуванню умов щодо розвитку.

Більшість існуючих наукових розробок спрямовано на обґрунтування сутності і особливостей методики комплексної оцінки діяльності, у тому числі з урахуванням функціональних можливостей систем до адаптації. Значний внесок у теоретичне і методичне обґрунтування аналізу систем зроблено вітчизняними і зарубіжними науковцями: Акофф Р., Анфілатов В.С., Волкова В.Н., Гладій Г.М., Дивак М.П., Калинов Г.М., Колесников Д.Н., Сіднєв С.П., Терехов А.М., Шарапов О.Д. та ін.

Наше дослідження спрямовано на виявлення потенційних можливостей щодо вдосконалення методики оцінки чинників (факторів впливу) зовнішнього середовища з метою мінімізації ризиків і формування умов щодо забезпечення сталого розвитку системи незалежно від її складності.

З метою виявлення потенційних умов щодо розвитку на сталій основі нами проведено експертну оцінку чинників зовнішнього середовища і обґрунтовано напрями мінімізації потенційних ризиків, підвищення конкурентних переваг за умов відкритості системи. Для проведення експертної оцінки використано групове обговорення, яке порівняно з індивідуальними експертними оцінками має деякі відмінні риси: колективні оцінки, як правило, менш суб'єктивні, і рішення, прийняті на їхній основі, пов'язані з більшою імовірністю здійснення. Використовуючи групові експертні процедури, ми припускали, що при вирішенні проблем за умов невизначеності думка групи експертів надійніше, ніж думка окремого експерта, тобто, дві групи однаково компетентних експертів із більшою імовірністю надають аналогічні відповіді, ніж два експерти.

До експертних методів належать також і широко відомі світові методики, які застосовуються у міжнародній практиці: методика Швейцарської банківської корпорації; методика BERI. Саме зазначені методики було визначено методичною основою експертів. При цьому експертами було враховано вплив Закону Парето або Принципу Парето (Принцип 20/80), імперичне правило, що 20,0% зусиль надають 80,0% результату, а інші 80,0% зусиль – лише 20,0% результату. Експертами виступали магістри-дослідники обліково-фінансового факультету, які протягом проведення експертної оцінки орієнтувалися на поєднання у розвитку окремої системи економічних, соціальних і екологічних переваг, тобто дослідження було зорієнтоване на можливість обґрунтування напрямів сталого розвитку.

Метою нашого дослідження є виявлення пріоритетних чинників впливу на розвиток економічних систем з урахуванням факторів зовнішнього середовища, глобалізаційних процесів і явищ, обґрунтування можливостей щодо вдосконалення існуючих експертних методик (методика BERI). При експертній

оцінці нами враховано необхідність формування умов сталого розвитку, поєднання економічних, соціальних і екологічних переваг у розвитку окремих економічних систем.

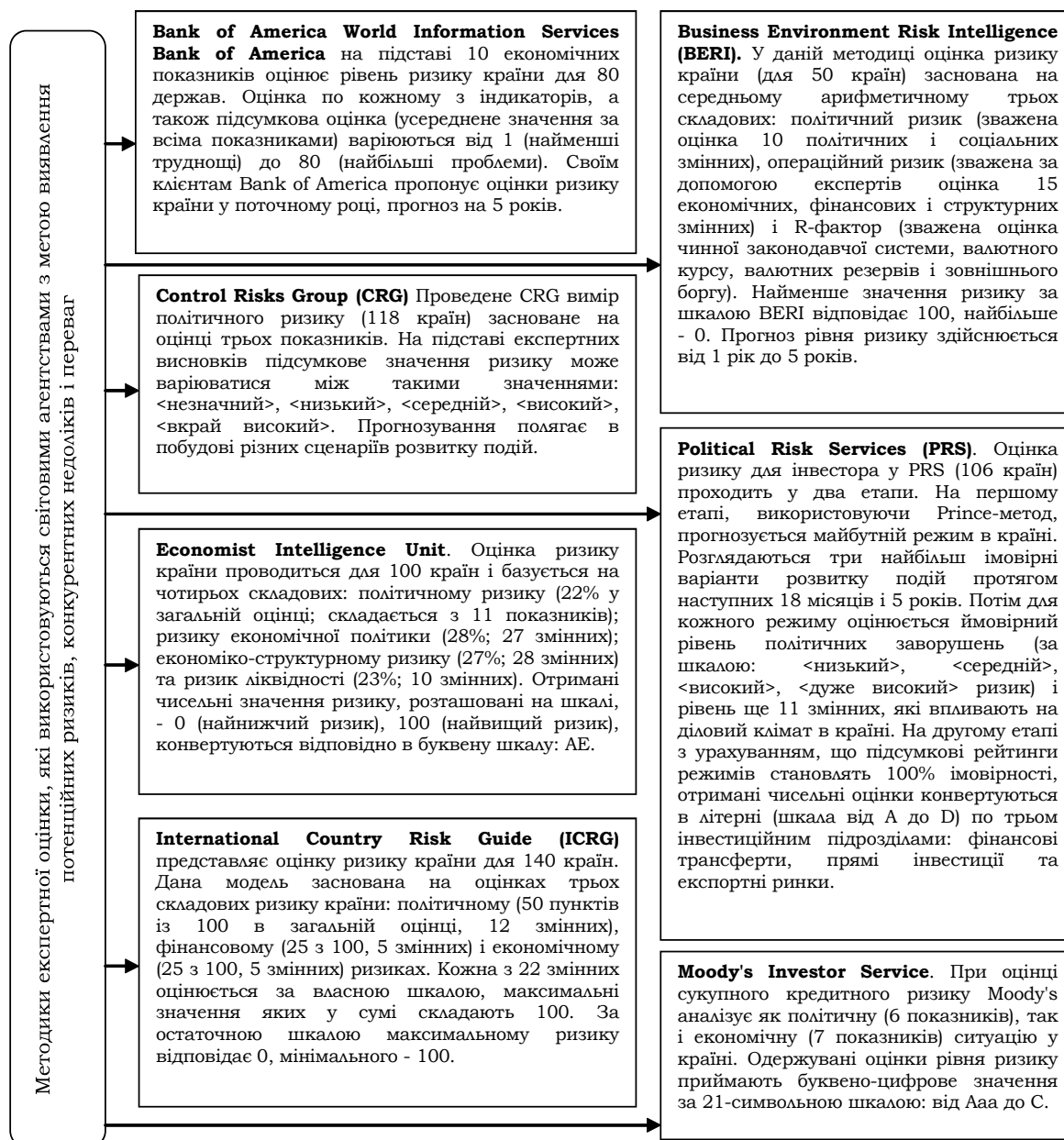

Рис. 1. Методики експертної оцінки для виявлення потенційних ризиків, конкурентних недоліків і переваг економічних систем*

*Представлено автором з використанням [3]

Виклад основного матеріалу дослідження. У світовій практиці існує безліч експертних методик, які використовують рейтингові агентства з метою виявлення потенційних ризиків і обґрунтування конкурентних переваг (рис. 1).

Для проведення експертної оцінки було обрано методику BERI, яка за сукупністю показників надає можливість обґрунтувати потенційні можливості і загрози у розвитку окремої економічної системи. Для обґрунтування чинників впливу і виявлення пріоритетних було використано деталізацію і проведено аналітичну оцінку у декілька етапів через виявлення питомої ваги окремих чинників на розвиток економічної системи на сталій основі. Для проведення експертної оцінки було деталізовано дослідження у напрямку виявлення тенденцій зміни основних макроекономічних показників, показників регіонального розвитку, конкурентних переваг і недоліків окремих регіонів країни, експортно-імпортних операцій, взаємовідносин із міжнародними організаціями тощо.

На першому етапі експертами було визначено основні пріоритетні чинники впливу відповідно до запропонованих методикою BERI груп факторів (рис. 2).

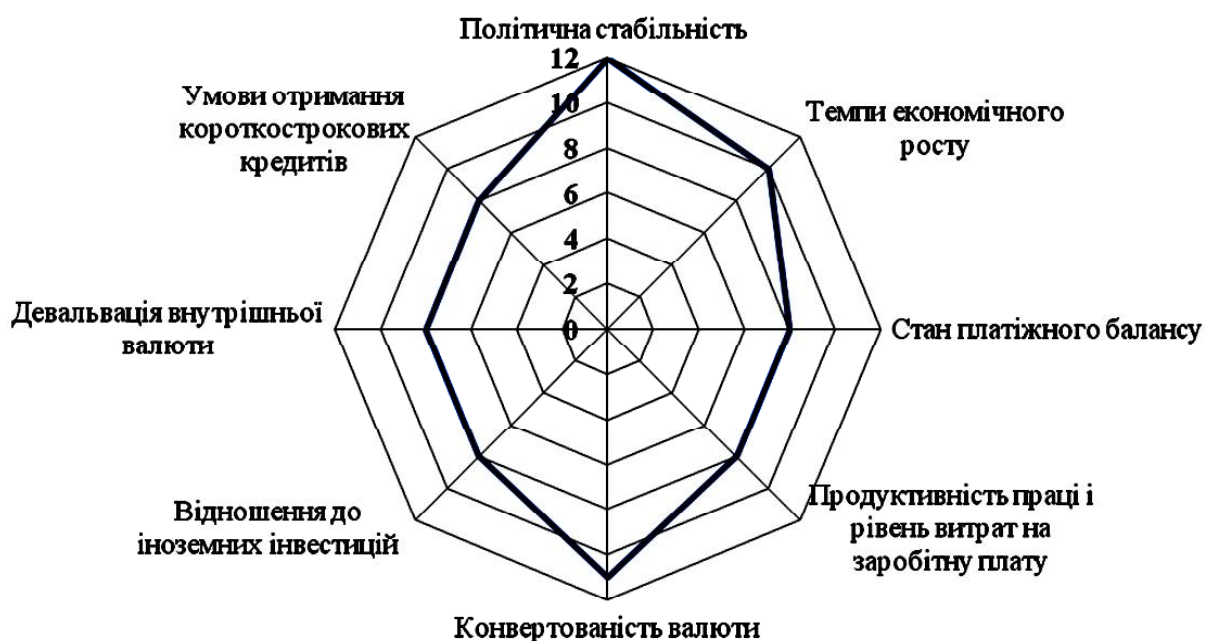

Рис. 2. Питома вага оціночних критеріїв BERI за результатами експертної оцінки (перший етап дослідження)*

*За результатами експертної оцінки

На першому етапі дослідження експертами було обґрунтовано, що пріоритетними критеріями впливу є політична стабільність, конвертованість національної валюти, темпи економічного росту, які у сукупності із іншими, представлено

на рисунку 2, становлять до 73,0% впливу на розвиток економічної системи. За методикою BERI вплив зазначених експертами оціночних критеріїв не перевищує 66,0% від загального, що на 7,0 відсоткових пунктів менший. Експертами визначено, що несуттєвим є вплив можливостей користування послугами внутрішніх і зовнішніх експертів, який становить до 2,0% від загального впливу (рис. 3).

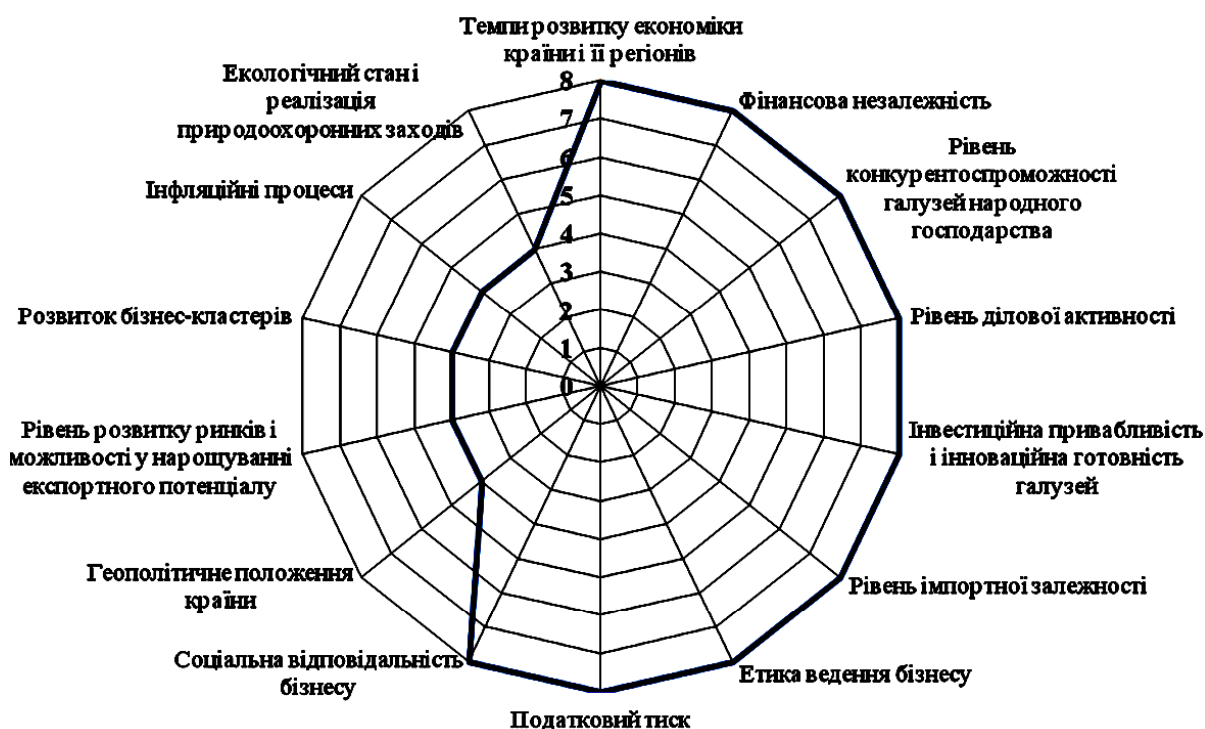

Рис. 3. Питова вага факторів впливу на розвиток економічної системи за результатами експертної оцінки (другий етап дослідження)*

*За результатами експертної оцінки

За результатами проведеної деталізації оціночних критеріїв BERI експертами було виявлено фактори впливу на розвиток економічної системи, які у сукупності становлять 100,0% впливу. Переважна більшість чинників (факторів впливу) належать до зовнішніх, і якщо розглядати їхній вплив на локальному рівні, майже не існує можливості щодо їхньої нейтралізації. На державному рівні мінімізація негативного впливу пов'язана із оптимізацією дій у міжнародному середовищі, підвищенні конкурентних позицій країни на продовольчому і фінансовому ринках, зниженні рівня фінансової залежності

від міжнародних фінансових організації, підвищення іміджу країни, у тому числі як партнера із високим рівнем ділової активності. У контексті зниження потенційних ризиків і виявлення чинників впливу на розвиток економічної системи експертами було визначено оціночні критерії, які здійснюють безпосередній вплив на розвиток і є обов'язковими в оцінці, обґрунтування конкурентних переваг і недоліків, можливостей і загроз (за результатами побудови матриці SWOT-аналіз) (рис. 4).

Рис. 4. Питома вага виявлених оціночних критеріїв за результатами експертної оцінки (останній етап дослідження)*

*За результатами експертної оцінки

За результатами проведеної експертної оцінки було визначено основні пріоритетні критерії, які необхідно враховувати під час обґрунтування напрямів розвитку будь-якої економічної системи. Усі критерії зорієнтовано на можливість формування умов щодо сталого розвитку з урахуванням можливих внутрішніх і зовнішніх ризиків, до яких експертами було віднесено: інфляційний, податковий, фінансовий, продовольчий, виробничий, політичний, інфраструктурний, екологічний і інформаційний ризики. Особливо експертами виділено вплив

корпоративних ризиків, природно-кліматичних ризиків з урахуванням біологічних особливостей окремої території, ризик нестачі окремих видів природних ресурсів. Усі ризики обов'язково повинні бути адаптовані до особливостей економічної системи і спрямовані на формування національної, економічної, продовольчої безпеки.

Отже, з метою виявлення ступеня ризику в цілому по економіці країни світовими рейтинговими агенціями використовується розроблена німецькою фірмою BERI методика. На підставі опитування 100 незалежних експертів розраховується спеціальний індекс, який надає змогу оцінити ступінь ризику економіки. Опитування за цією методикою включає 15 питань, кожне з яких має максимальну питому вагу. Відповідям на поставлені запитання передують всебічний, глибокий аналіз окремих процесів і явищ. Відповідно до проведених розрахунків і порівняння значень обґрунтовують ознаки сталості і потенційні ризики. Спеціальні методики експертної оцінки ступеня ризику конкретного напрямку діяльності або підприємства повинні розроблятися як з огляду на ступінь ризику в окремі галузі (основою для цього можуть служити методики Швейцарської банківської корпорації та методика BERI), так і з урахуванням специфічних особливостей окремих економічних систем, періоду часу.

Магістрами-дослідниками обліково-фінансового факультету, які виступали експертами, було використано базову методику німецької фірми BERI і виявлено пріоритетні оціночні критерії, потенційні ризики і загрози, виявлено можливості у формуванні основ щодо сталого розвитку економічних систем. У процесі дослідження було враховано регіональні особливості окремих регіонів країни, виявлено особливості і перспективи розвитку, можливості у підвищенні конкурентних переваг і мінімізації ризиків.

Для формування можливостей або альтернатив сталого розвитку економічних систем важливим фактор є їхні розміри, оскільки вони визначають складність процесу аналізу і обґрунтування напрямів щодо практичної реалізації. Напрями сталого розвитку повинні містити єдність реалізації концеп-

цій. При цьому узгодженість заходів, які є засобами досягнення сталого розвитку, є завданням складним і багатограним, оскільки всі три елементи сталого розвитку повинні розглядатися збалансовано (економічні, соціальні, екологічні критерії). Важливими також є і механізми взаємодії концепцій розвитку. Економічний і соціальний елементи, взаємодіючи один з одним, породжують такі нові завдання, як досягнення справедливості всередині одного покоління (наприклад щодо розподілу доходів) та надання цілеспрямованої допомоги бідним верствам населення.

Механізм взаємодії економічного та екологічного елементів формує нові ідеї щодо вартісної оцінки та інтерналізації (обліку в економічній звітності підприємств) зовнішніх впливів на навколишнє середовище. Зв'язок соціального та екологічного елементів пов'язаний зі збереженням природно-ресурсного розмаїття для майбутніх поколінь, участі населення у прийнятті рішень щодо використання окремих екосистем.

Висновки. Визначені експертами оціночні критерії надають можливість розглядати конкурентні позиції економічної системи з урахуванням орієнтації на формування сталого розвитку. Практична реалізація заходів щодо формування основ до сталого розвитку економічних систем повинна врахувати системність дій, спрямованих на отримання економічних, соціальних і екологічних переваг на державному, регіональному, і локальному рівнях.

Список використаних джерел:

1. Анфилов В.С. Системный анализ в управлении / В.С. Анфилов. — М. : Финансы и статистика, 2002. — 420 с.
2. Балабанов Н.Г. Риск-менеджмент / Н.Г. Балабанов. — М., 2008.— 362 с.
3. Методы оценки странового риска [Електронний ресурс] — Режим доступу : <http://www.riskovik.com/riski/stranovye/full/26/>
4. Hawryszkiewych I.T. Introduction to system analysis and design. / I.T. Hawryszkiewych — New York, 1992.— 379 p.

О.Н. Вишневская. **Направления и составляющие совершенствования методики оценки внешней среды экономической системы.**

В статье рассмотрены вопросы направлений и сути методики оценки внешней среды экономической системы. Обоснована сущность и практическое использование методики BERI. Выявлены приоритетные факторы влияния на развитие экономической системы в контексте формирования основ для устойчивого развития. Экспертная оценка проводилась группами экспертов с целью совершенствования существующей методики.

O. Vyshnevskaya. **The ways and components of the estimation method of the external environment of the economic system improvement.**

The essence and main directions of the estimation method of the external environment of the economic system is examined in the article. The essence and practical methods BERI are grounded. The actual factors of influence on the economic system development in the context of the basis formation of the sustainable development are revealed. The expert evaluation was made by the groups of experts to improve the existing methods.